

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ХЕРСОНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ**

Педагогічний факультет

**Кафедра педагогіки та психології дошкільної та початкової
освіти**

**ФОРМУВАННЯ СОЦІАЛЬНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ
ДИТИНИ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ ЗАСОБАМИ
ЕМПАУЕРМЕНТ-ПЕДАГОГІКИ**

**Кваліфікаційна робота (проект)
на здобуття ступеня вищої освіти «магістр»**

Виконала: студентка 241М групи

Спеціальність: 012 Дошкільна освіта

Щебель Ольга Олександрівна

Керівник: канд. пед. наук., доц.

Анісімова О.Е.

Івано-Франківськ – 2025

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. Теоретичний аналіз проблеми формування соціальної компетентності у дітей дошкільного віку.....	7
1.1. Зміст поняття «соціальна компетентність дошкільника».....	7
1.2. Основні положення концепції сталого розвитку.....	14
1.3.Провідні засади емпіаурмент-педагогіки	17
РОЗДІЛ 2. Формування соціальної компетентності у дітей старшого дошкільного віку.....	22
2.1. Емпіричне дослідження сформованості соціальної компетентності у старших дошкільників.....	22
2.2. Аналіз результатів емпіричного дослідження.....	28
2.3. Стратегії та способи використання емпіаурмент-педагогіки в роботі з дошкільниками.....	32
ВИСНОВКИ.....	40
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	43
ДОДАТКИ.....	48
Додаток А. Анкета (соціальне виховання дитини в сім'ї).....	48
Додаток Б. Анкета для вихователів «Визначення емоційного благополуччя дитини в колективі».....	49
Додаток В. Ігри у контексті емпіаурмент-педагогіки.....	50

ВСТУП

В умовах сучасного світу, який висуває високі вимоги до соціальної зрілості особистості (зокрема, відповідальності, громадянської свідомості та навичок ефективної комунікації), формування соціальної компетентності у дітей старшого дошкільного віку стає одним із ключових завдань дошкільної освіти.

Соціальна компетентність є інтегрованою якістю особистості, яка включає в себе сукупність знань, умінь, навичок та особистісних якостей, що забезпечують успішну соціальну адаптацію, ефективну взаємодію з оточуючими та здатність конструктивно розв'язувати конфлікти. У дітей старшого дошкільного віку, які знаходяться на порозі шкільного життя, сформована соціальна компетентність відіграє вирішальну роль у їхній успішній адаптації до школи. Вона допомагає дітям налагоджувати стосунки з однолітками та вчителями, розуміти та дотримуватися соціальних норм і правил, брати участь у колективній діяльності та ефективно розв'язувати конфліктні ситуації.

Розвиток соціальної компетентності у дітей дошкільного віку є складним та багатогранним процесом, який потребує системного та цілеспрямованого підходу з боку педагогів та батьків. Важливо створювати для дітей сприятливі умови для соціального розвитку, залучати їх до різноманітних видів діяльності, сприяти розвитку комунікативних навичок, емоційного інтелекту та відповідальності. Проблема розвитку соціальної компетентності дошкільників визнана значущою на рівні державної освітньої політики. Її пріоритетність підтверджується положеннями Закону України «Про дошкільну освіту», вимогами Базового компонента дошкільної освіти, а також змістом усіх типових та парціальних програм.

Проблемам формування соціальної компетентності в дітей дошкільного віку присвячені наукові розробки І. Беха, А. Богуш,

Л. Божович, М. Гончарової-Горянської, О. Запорожця, О. Кононко, С. Ладивір, Т. Поніманської, С. Сіроштан та ін.

Сучасні освітні концепції дійсно наголошують на формуванні компетентної особистості, здатної успішно застосовувати свої знання та вміння в реальному житті, активно взаємодіяти з соціумом та брати участь у різних видах діяльності. Саме тому розвиток соціальної компетентності є надзвичайно важливим завданням, яке необхідно починати ще з дошкільного віку.

Важливість дослідження зумовлена також реформою освітньої системи України, спрямованою на реалізацію особистісно орієнтованого підходу та створення умов для розвитку компетентностей, визначених новим Базовим компонентом дошкільної освіти. У цьому контексті формування соціальної компетентності засобами емпайермент-педагогіки є перспективним напрямом, що сприяє реалізації освітніх стандартів і забезпеченню гармонійного розвитку дітей.

На відміну від типової для сучасної української освіти педагогіки, зосередженої на передачі знань, емпайермент являє собою гуманістичний напрям. Його мета полягає у формуванні прогресивних моделей поведінки та позитивних стосунків із навколишнім світом.

Питанням впровадження ідей сталого розвитку в освітній процес освітніх закладів опікуються О. Безсонова, Н. Гавриш, О. Орлова, О. Пометун, Н. Пустовіт, А. Степанюк, І. Сущенко.

Таким чином, актуальність дослідження *«Формування соціальної компетентності дитини старшого дошкільного віку засобами емпайермент-педагогіки»* зумовлена суспільною потребою у вихованні соціально компетентної особистості, викликами сучасного світу та потенціалом емпайермент-педагогіки як засобу ефективного формування соціальної компетентності дітей дошкільного віку.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами.

Дослідження виконувалося в межах науково-дослідної теми кафедри педагогіки та психології дошкільної та початкової освіти Херсонського державного університету «Психолого-педагогічна підготовка фахівців дошкільної та початкової освіти у умовах кризових викликів суспільства».

Мета дослідження: Розробити та обґрунтувати педагогічні умови і методичні підходи до формування соціальної компетентності дітей старшого дошкільного віку засобами емпіричного педагогіки.

Відповідно до поставленої мети було окреслено такі завдання:

1. Розкрити зміст основний понять дослідження.
2. Емпіричним шляхом дослідити рівень сформованості соціальної компетентності та особливості психічного й особистісного розвитку старших дошкільників, задіяних в педагогічному експерименті.
3. Проаналізувати та довести ефективність стратегії та способи використання емпіричного педагогіки як засобу формування соціальної компетентності дітей старшого дошкільного віку.

Об'єкт дослідження: процес формування соціальної компетентності дітей старшого дошкільного віку в освітньому середовищі ЗДО.

Предмет дослідження: методи та засоби емпіричного педагогіки, що сприяють формуванню соціальної компетентності дітей старшого дошкільного віку.

З метою реалізації завдань дослідження, забезпечення вірогідності результатів було використано такі теоретичні та емпіричні методи: теоретичні – вивчення нормативних документів і публікацій з актуальних проблем дошкільної освіти; емпіричні – спостереження за тим, як відбувається освітній процес у закладі

дошкільної освіти та аналіз його результатів; педагогічний експеримент; кількісний та якісний аналіз експериментальних даних.

Наукова новизна дослідження: представлено педагогічні умови формування соціальної компетентності старших дошкільників засобами емпатермент-педагогіки.

Практична значущість дослідження визначається тим, що запропоновано різноманітні форми роботи з дітьми старшого дошкільного віку щодо формування їх соціальної компетентності засобами емпатермент-педагогіки.

Результати дослідження можуть бути використані в підготовці фахівців галузі дошкільної освіти в процесі викладання курсу «Дошкільна педагогіка», «Теорія та методика ознайомлення з довкіллям дітей дошкільного віку» та в післядипломній освіті педагогів дошкільного фаху.

Апробація результатів дослідження. Апробацію одержаних результатів здійснено шляхом їх оприлюднення на засіданнях кафедри педагогіки та психології дошкільної та початкової освіти Херсонського державного університету та в публікації «Можливості використання емпатермент-педагогіки в роботі з дошкільниками», представленої у матеріалах Всеукраїнської науково-практичної конференції (з міжнародною участю) «Актуальні проблеми дошкільної, початкової та спеціальної освіти в умовах кризових викликів суспільства»(14-15 травня 2025 року).

Структура роботи. Робота складається зі вступу, двох розділів, висновків, списку використаних джерел та додатків.

РОЗДІЛ 1.

Теоретичний аналіз проблеми формування соціальної компетентності у дітей дошкільного віку

1.1. Зміст поняття «соціальна компетентність дошкільника»

Сучасне суспільство ставить перед освітою завдання формувати особистостей, здатних успішно функціонувати в соціумі, тобто бути соціально компетентними. Розвиток соціальної компетентності у старшому дошкільному віці є надзвичайно важливим, адже саме в цей період закладаються основи для подальшого життя людини.

У Законі України «Про дошкільну освіту» наголошується на необхідності повноцінного розвитку дитини, формуванні в дошкільному дитинстві особистісно-значущих умінь та набуття освітніх компетентностей [2].

Сформована в старшому дошкільному віці здатність будувати соціальні відносини сприятиме в майбутньому суспільному благополуччю й самореалізації особистості.

«Соціальна компетентність – це багатогранна характеристика особистості, яка охоплює всі аспекти її функціонування в соціумі. Особистість – істота соціальна й формат соціальної компетентності включає як соціальні мотиви, знання, уміння, необхідні для успішної взаємодії із соціальним середовищем, так і самопочуття та самосприйняття особистості в мінливому соціумі» [34, с. 65].

Дошкільний вік є сенситивним періодом для розвитку соціальних навичок та становлення особистості. У цей час діти активно пізнають світ, вчаться спілкуватися з однолітками та дорослими, засвоюють соціальні норми та правила поведінки. Саме в

дошкільному віці закладаються основи соціальної компетентності, які є фундаментом для подальшого успіху дитини в житті [40, с. 4].

Згідно з поглядами М. Докторович, соціальна компетентність – «це динамічна здатність, що формується протягом життя. Вона дозволяє людині: адаптуватися до змін, гнучко реагувати на постійні зміни в соціальному середовищі, ефективно взаємодіяти, успішно налагоджувати зв'язки та спілкуватися з іншими людьми» [17, с. 25].

Структура соціальної компетентності, запропонована науковцем Мариною Докторович, є досить цікавою та комплексною. Ось її основні складові: когнітивно-ціннісний компонент (охоплює знання людини про соціальний світ, її уявлення про суспільство, а також систему її цінностей); емоційно-мотиваційний компонент (відображає емоційне ставлення людини до соціуму, її мотиви діяльності та прагнення до взаємодії з іншими); інтерактивно-комунікативний компонент (пов'язаний зі здатністю людини ефективно спілкуватися з іншими людьми, налагоджувати контакти та будувати відносини); поведінково-діяльнісний компонент (відображає практичну реалізацію соціальної компетентності в поведінці та діяльності людини). Ця структура показує, що соціальна компетентність – це багатогранне явище, яке включає в себе не тільки знання та вміння, але й емоційне ставлення та практичну діяльність [17, с. 8].

С. Матвієнко підкреслює, що соціальна компетентність – це не просто набір навичок, а глибока, всебічна характеристика, яка визначає успішність людини в соціальному житті [26].

Згідно з поглядами Н. Гавриш, соціальна компетентність – це інтегральна якість особистості. Вона об'єднує різні аспекти особистості в єдине ціле. Включає в себе емоційну стійкість, мотивацію до соціальної взаємодії, а також певні риси характеру, передбачає комплекс емоційних, мотиваційних, характерологічних

особливостей. Соціально компетентна людина активно бере участь у суспільному житті та керується гуманістичними цінностями.

Отже, Н. Гавриш наголошує на тому, що соціальна компетентність – це не просто набір навичок, а внутрішня якість, яка проявляється в активній та гуманістичній поведінці [11, с. 45].

О. Кононко вважає, що соціальна компетентність у дітей проявляється через усвідомлення правил поведінки. Дитина розуміє, як потрібно поводитися, щоб гармонійно взаємодіяти з оточуючими. Має значення і відчуття комфорту в суспільстві. Дитина відчувається впевнено та спокійно в будь-якому соціальному середовищі. Тобто, соціально компетентна дитина знає, як правильно поводитися, і тому відчувається комфортно в присутності інших людей [21].

Дошкільний вік – це надзвичайно важливий етап у соціальному розвитку дитини.

Це період, коли дитина особливо сприйнятлива до соціального навчання, саме в цей час закладаються основи її особистості та соціальної поведінки. Дитина вчиться взаємодіяти з іншими людьми, орієнтуватися в соціальних ситуаціях. Вона опановує правила поведінки, вчиться розуміти емоції та потреби інших.

У старшому дошкільному віці відбувається перехід від розуміння окремих вчинків до узагальнених понять про поведінку, розвиваються такі якості, як дисциплінованість, стриманість, здатність контролювати свої бажання, узгоджувати свої дії з діями інших людей. Дитина усвідомлює необхідність дотримання правил, з'являється більш глибоке розуміння моральних понять: доброта, чуйність, справедливість, дружба, чесність, товариськість [33].

Відповідно до програми «Українське дошкілля» дошкільний вік – це час, коли дитина активно вчиться жити в суспільстві, будувати відносини з іншими людьми та розуміти моральні норми. Ця програма підкреслює важливість розвитку соціальної компетентності в

дошкільному віці. Вона визначає основні завдання та напрямки соціального розвитку дітей [36, с. 189].

За результатами досліджень науковців М. Гончарової - Горянської [14, с.71], О. Кононко [22], Т. Поніманської [35, с.11], їх аналізу специфіки соціального розвитку та основних видів активності дитини старшого дошкільного віку, зроблено висновок, що на дошкільному етапі пріоритет надається формуванню тих аспектів соціальної компетентності, які стосуються усвідомлення себе.

Старший дошкільний вік є періодом, коли дитина найбільш активно вчиться будувати соціальні відносини та поводитися у суспільстві. Особливості психіки дітей цього віку, такі як гнучкість, відкритість до нового, роблять їх особливо сприятливими для соціального розвитку. Постійне спілкування з однолітками та дорослими допомагає дітям відчути власну цінність та повагу до себе. У цей час вони вчать контролювати свої емоції, розуміти почуття інших, ділитися, брати на себе відповідальність, допомагати тим, хто цього потребує, а також поважати та розуміти індивідуальні відмінності між людьми [39, с. 10].

Рівень соціальної компетентності, що охоплює поведінкові особливості, ціннісні орієнтири, норми та зразки взаємодії дитини із зовнішнім світом, слугує показником особистісної зрілості. Оскільки саме дошкільний вік є сенситивним періодом для становлення системи міжособистісних стосунків, її цілеспрямований розвиток є критично важливим. Якість та форма цих стосунків безпосередньо залежать від досвіду спілкування дитини з дорослими й однолітками, а також її залученості до спільної діяльності.

Ключові індикатори соціальної компетентності дошкільнят включають: адаптацію до нових умов; успішну соціалізацію; ефективну групову взаємодію; толерантне ставлення до різних людей

і культур; здатність зрозуміти іншу думку; безконфліктне вирішення суперечок; комунікативні навички.

Діти старшого дошкільного віку мають виражену потребу у спілкуванні як із дорослими, так і з однолітками, а також у спільній діяльності з ними. Саме в процесі цієї взаємодії відбувається формування самооцінки дитини та її самоствердження. Спільна діяльність є ключовим механізмом входження дитини в суспільство.

Процес становлення особистості та її розвитку в старшому дошкільному віці характеризується: інтенсивним розвитком соціальних відносин; зміною соціальних ролей та функцій, що веде до розширення взаємодії з навколишнім соціумом; динамічністю соціальних уявлень; особливим емоційним ставленням до світу.

Формування соціальної компетентності починається в сім'ї та продовжується в закладі дошкільної освіти. Отже, соціальний розвиток дитини залежить від узгоджених зусиль батьків і педагогів.

Аспекти соціальної компетентності, які є важливими для дітей дошкільного віку:

- комунікативні навички: вміння слухати, говорити, висловлювати свою думку, розуміти емоції інших людей.
- навички співпраці: вміння працювати в команді, домовлятися, допомагати іншим.
- емоційний інтелект: вміння розуміти та керувати своїми емоціями, а також розуміти емоції інших людей.
- соціальна відповідальність: вміння дотримуватися правил поведінки, відповідати за свої дії.
- критичне мислення: вміння аналізувати інформацію, приймати рішення [39, с. 5].

Важливість розвитку соціальної компетентності підкреслюється у нормативних документах, зокрема у Базовому компоненті дошкільної освіти, де соціально-громадянська компетентність

визначається як «здатність дитини проявляти особистісні якості, соціальні почуття, любов до Батьківщини, готовність брати участь у соціальних подіях, що відбуваються в дитячих осередках, громаді та суспільстві» [6].

Для створення сприятливого соціального середовища необхідні:

- організація ігор та занять, які сприяють розвитку соціальних навичок;
- залучення дітей до спільної діяльності: проєкти, ігри, театралізована діяльність;
- розвиток комунікативних навичок: ігри на розвиток мовлення, вправи на розуміння емоцій;
- виховання відповідальності: доручення дітям нескладних завдань, заохочення самостійності;
- співпраця з батьками: проведення спільних заходів, тематичних консультацій, інтерактивні форми взаємодії.

Розвиток соціальної компетентності є важливим завданням, яке потребує спільних зусиль педагогів та батьків. Створивши сприятливі умови для соціального розвитку дитини, ми допоможемо їй стати успішною, активною та відповідальною особистістю.

Дослідження показують, що соціально адаптовані діти легше встановлюють контакти з однолітками, мають менше проблем у спілкуванні та успішніше навчаються у школі [20].

Науковці виокремлюють три ключові складові соціальної компетентності, які необхідно розвивати в дітей старшого дошкільного віку:

1. Особистісно-ціннісний компонент.

Цей аспект спрямований на самореалізацію дитини як активного члена суспільства та виявлення її особистісних якостей під час взаємодії з іншими. Він охоплює такі риси, як: самостійність, відповідальність, гуманність, справедливість, доброзичливість та

ініціативність. Також цей компонент включає інтерес до загальнолюдських цінностей та вміння дружити, співпереживати й надавати у разі потреби допомогу іншим людям.

2. Пізнавальний компонент.

Він відповідає за усвідомлення дітьми суті людини та норм її поведінки. Йдеться про формування уявлень про себе як члена суспільства, своєї сім'ї та родини, розуміння власних прав і обов'язків, а також знання про Батьківщину, національні традиції та культуру.

3. Практично-діяльнісний компонент.

Ця складова стосується практичного застосування соціальних знань. Вона включає ідентифікацію дитиною своїх соціальних ролей, дотримання встановлених норм і правил поведінки, а також прояв ініціативності, креативності та навичок саморегуляції під час спілкування та спільної діяльності.

Розвиток вищезазначених компонентів у комплексі сприяє формуванню гармонійно розвиненої особистості, здатної успішно адаптуватися до життя в суспільстві.

Соціальна компетентність охоплює здатність дитини ефективно взаємодіяти з іншими людьми, розуміти їхні емоції та почуття, адаптуватися до соціального середовища, формувати позитивні міжособистісні стосунки.

Сучасні виклики, такі як глобалізація, зростання інформаційних потоків та зниження рівня емоційної взаємодії через цифровізацію, створюють нові умови для розвитку дітей [19].

В умовах, спричинених триваючою збройною агресією, питання організації освітнього процесу набувають стратегічного значення. Особливої актуальності набуває розробка та впровадження ефективних стратегічних і оперативних підходів для забезпечення

доступності, безперервності та якості освітніх послуг для наймолодших здобувачів освіти – дітей дошкільного віку [3, с.70].

В умовах цифрового суспільства особливого значення набувають такі аспекти соціальної компетентності, як: інформаційна компетентність: вміння критично оцінювати інформацію, розрізняти достовірну інформацію від фейкової, використовувати цифрові технології для спілкування та навчання; комунікативна компетентність: вміння ефективно спілкуватися в онлайн-середовищі, дотримуватися правил етикету в цифровому просторі, налагоджувати контакти з людьми різних культур; соціальна відповідальність: усвідомлення відповідальності за свої дії в цифровому просторі, повага до прав інших людей, протидія кібербулінгу та іншим формам агресії в інтернеті [8].

Саме в дошкільному віці закладаються основи успішної соціалізації дитини, її здатності жити в гармонії з собою та іншими людьми. З огляду на те, що у старших дошкільників закладаються основи якостей, необхідних для подальшої соціалізації та активного входження дитини в суспільно значущі види діяльності, цей період визнається сенситивним для ефективного формування соціальної компетентності.

Емпауермент-педагогіка, як інноваційний підхід, зосереджений на розкритті потенціалу дитини, розвитку її автономності, ініціативності та самостійності, має значний потенціал для формування соціальної компетентності. Використання цього підходу в роботі з дітьми дошкільного віку дозволяє стимулювати їхню активну участь у вирішенні завдань, взаємодії з однолітками, формуванні почуття відповідальності за свої дії та емоції.

1.2. Основні положення концепції сталого розвитку

У ХХІ столітті людство стикається з необхідністю формування способу життя, що забезпечить стійкий та гармонійний розвиток. Науково-технічний прогрес та новітні технології самі по собі не можуть вирішити глобальні проблеми, що постають перед нами. Потрібна нова філософія, політика та моральні орієнтири, які б визначали обов'язки кожної людини та суспільства в цілому. Це передбачає систему цінностей, інтегровану в культурний світогляд кожного індивіда та суспільства загалом, яка б не залежала від економічних коливань чи змін політичної влади. У такій системі захист і збереження природи, турбота про людину, її життя та права були б настільки ж важливими, як і саме існування [10].

На цих засадах виникла концепція сталого розвитку (англ. *sustainable development*). У спеціалізованих словниках термін «*sustainable*» описується як характеристика процесу або стану, здатного підтримуватися невизначено довго. Відповідно, «*sustainable development*» означає покращення якості життя людей при збереженні стійкості підтримуючих екосистем [10, с. 6].

Вперше поняття сталого розвитку було представлено у доповіді «Our Common Future» («Наше спільне майбутнє»), підготовленій Міжнародною комісією з навколишнього середовища та розвитку ООН під керівництвом Гру Харлем Брундтланд у 1987 році. У цьому документі сталий розвиток визначено як «розвиток, що задовольняє потреби сучасного покоління, не ставлячи під загрозу здатність майбутніх поколінь задовольняти свої власні потреби» [15].

Для досягнення сталого розвитку, одного з найважливіших завдань людства, особливі сподівання покладаються на освіту. Це питання активно обговорюється у рамках міжнародних, міжурядових, та просвітницьких організацій протягом останніх десятиліть [9, с. 6].

Основні принципи світової стратегії освіти для сталого розвитку включають:

- навчання протягом усього життя, яке є невід'ємною частиною загальної освіти;
- вихід за межі формальної освіти, охоплюючи неформальні та інформальні освітні практики;
- поступове впровадження міждисциплінарного підходу на всіх рівнях формальної освіти;
- виховання свідомих громадян, які розуміють взаємозв'язок між людиною та природою, усвідомлюють необхідність збереження глобальної рівноваги та свою причетність до вирішення екологічних проблем;
- поширення знань, умінь і навичок, необхідних для прийняття відповідальних рішень [24].

Сталий розвиток – це баланс між задоволенням потреб сучасного покоління та збереженням можливостей для майбутніх поколінь, що включає забезпечення їжею, водою, чистим повітрям, комфортним житлом, правами та свободами, мирним співіснуванням, доступом до культури та традицій [29].

Україна, йдучи в ногу зі світовою спільнотою, задекларувала свою прихильність до стратегії сталого розвитку. Розвиток освіти в цьому напрямі вимагає нових педагогічних моделей, культури та мислення, а також оновленого змісту навчання. Важливо, щоб освіта для сталого розвитку не лише інформувала про необхідність, наприклад, економії паперу для збереження лісів, але й спонукала учнів до практичних дій, таких як раціональне використання зошитів та здача макулатури на переробку [18].

Партнерська взаємодія, у свою чергу, є ключовим елементом освіти для сталого розвитку. Вона передбачає співпрацю між різними зацікавленими сторонами, такими як: уряди, громадські організації, бізнес, науковці, освітні установи.

«Партнерська взаємодія передбачає взаємне врахування потреб та інтересів кожної сторони, спільне прийняття рішень, співтворчий підхід до розв'язання завдань, а також взаємну підтримку та взаємодопомогу в процесі навчання та розвитку» [4, с. 613].

Така співпраця дозволяє об'єднати зусилля, обмінятися знаннями та ресурсами, а також розробити ефективні стратегії для досягнення цілей сталого розвитку.

Таким чином, освіта відіграє ключову роль у формуванні відповідального ставлення до навколишнього середовища та забезпеченні сталого розвитку суспільства.

1.3. Цінності емпваермент-педагогіки

У процесі виховання дорослі часто прагнуть створити для дітей комфортні умови та захистити їх від труднощів. Однак для гармонійного розвитку важливо, щоб діти виходили за межі своєї зони комфорту та самостійно вирішували складні життєві завдання відповідно до своїх можливостей. Це є суттю педагогіки емпваерменту, яка мотивує дітей до самостійних дій та спонукає використовувати власну енергію [1].

Термін «empowerment» (англ.) утворений від «empower» – уповноважувати, давати можливість та «ment» – суфікс для утворення іменника зі значенням «процес, поняття, дія») тлумачиться більшістю авторів як «процес наснаження» і розглядається як термін, який позначає багатовимірний соціальний процес, що допомагає людині набутти здатності контролювати власне життя, актуалізувавши певні ресурси, «силу», «енергію» [1].

Педагогіка емпваерменту (від англ. «empowerment» — розширення прав і можливостей) спрямована на надання дитині мотивації, внутрішніх сил і натхнення для активних дій. Цей підхід акцентує увагу на формуванні у дітей бажаних моделей поведінки та

ставлення до навколишнього світу, на відміну від традиційних педагогічних моделей, орієнтованих переважно на передачу знань.

«Емпауермент-педагогіка – це гуманістичний напрям в освіті, який ставить за мету не просто передачу знань, а й формування у дітей активної життєвої позиції, здатності критично мислити, приймати відповідальні рішення та діяти для позитивних змін у своєму житті та суспільстві» [7, с. 12].

Основні принципи педагогіки емпауерменту включають:

- формування впевненості та відповідальності: створення умов, за яких дитина розвиває впевненість у власних силах і бере відповідальність за результати своїх дій;
- прийняття рішень щодо власного життя: заохочення дітей до самостійного прийняття рішень стосовно свого стилю життя та їх реалізації;
- психологічний комфорт під час навчання: забезпечення комфортної психологічної атмосфери на заняттях через спеціальні методики та доступність змісту навчання, дозволяючи кожній дитині обирати ті кроки, які вона готова здійснити;
- розвиток ентузіазму та задоволення від досягнень: створення умов, за яких діти відчують ентузіазм і задоволення від результатів як групової, так і індивідуальної роботи, формуючи звички поведінки, орієнтовані на сталий розвиток, через постійний позитивний зворотний зв'язок [1].

Реалізація принципів емпауермент-педагогіки в освітньому процесі передбачає створення атмосфери довіри та підтримки. Діти мають почуватися комфортно та безпечно, щоб вільно висловлювати свої думки та ідеї. Важливим є використання активних методів навчання: проєктна діяльність, дослідження, дискусії, рольові ігри – це методи, які сприяють активному залученню дітей до навчання.

Необхідне заохочення самостійності та ініціативи. Дітям надається можливість самостійно обирати теми для дослідження, ставити цілі та шукати шляхи їх досягнення. Розвиток критичного мислення також впливає на якість реалізації вище зазначених принципів. Дітей вчать аналізувати інформацію, виокремлювати головне, ставити питання та шукати аргументи на підтримку своєї позиції.

Ще одним важливим показником – формування відповідальності, адже дітей вчать відповідати за свої дії та рішення, а також за свій внесок у спільну роботу.

Традиційна модель освіти, яка досі переважає в Україні, часто зосереджена на передачі готових знань. Емпауермент-педагогіка, натомість, ставить за мету формування особистості, здатної до саморозвитку, критичного мислення та активної участі в житті суспільства [3].

Реалізація принципів емпауермент-педагогіки потребує змін у підходах до навчання, а також у спеціальній підготовці педагогів. Проте, саме такий підхід до освіти є запорукою успішного майбутнього дітей та розвитку суспільства в цілому [28, с.114].

Відповідно до думки Н. Гавриш, педагогіка емпауерменту дійсно спрямована на формування активної життєвої позиції у дітей. Її головна мета – навчити дитину не просто отримувати знання, а й самостійно мислити, діяти та контролювати свою діяльність, продукувати власні ідеї, презентувати свої рішення.

Саме в дошкільному віці закладаються основи особистості, формуються перші уявлення про себе та світ. Діти цього віку дуже допитливі та активні, вони прагнуть досліджувати та відкривати нове. Педагогіка емпауерменту допомагає підтримати цю природну цікавість, розвинути самостійність та впевненість у досягненні визначеної мети.

Важливими цінностями такої педагогіки є: самопізнання, самонавчання дітей через діяльність, самовизначення, здатність приймати самостійні рішення в різних життєвих ситуаціях [12, с.40].

О. Безсонова виділяє кілька важливих принципів педагогіки емпатерменту, які допомагають формувати активну та відповідальну особистість [7, с.12].

Розглянемо їх детальніше.

1. Принцип соціального загартовування: передбачає створення для дітей ситуацій, які потребують від них вольових зусиль та використання різних способів розв'язання протиріч. Такі ситуації допомагають дітям набувати соціального імунітету, тобто здатності протистояти негативним впливам, а також розвивати рефлексивну позицію, тобто вміння аналізувати власні дії та вчинки.

2. Принцип радісної перспективи: полягає в тому, що дитина повинна мати позитивні очікування від майбутнього, зокрема від взаємодії з важливими для неї дорослими. Радісна перспектива мотивує дитину до діяльності та сприяє її емоційному благополуччю.

3. Принцип «тут і зараз»: передбачає мотивацію дитини до діяльності, усвідомлення важливості певних дій для себе та включення в активну діяльність для досягнення мети. Дитина має розуміти, чому вона здійснює певну дію, для чого їй це потрібно, що вона може зробити для досягнення мети, як вона буде це робити, що їй потрібно для роботи та який результат вона отримає.

4. Принцип колективного партнерства: передбачає навчання дітей толерантного ставлення одне до одного та взаєморозуміння під час колективної взаємодії. Діти мають вчитися співпрацювати, слухати один одного, поважати чужу думку та знаходити спільні рішення.

5. Принцип колективної відповідальності: полягає в тому, що діти мають усвідомити, що розв'язання загальних проблем неможливе

без колективної відповідальності. Кожен має зробити свій внесок у спільну справу.

Важливо зазначити, що всі ці принципи є взаємопов'язаними та доповнюють один одного. Педагогіка емпauerменту спрямована на виховання людини, яка здатна критично осмислювати інформацію, робити оптимістичний вибір та своїми діями надихати інших на добрі справи [7, с.15].

Отже, емпauerмент-педагогіка базується на цінностях, що сприяють розвитку самостійності, відповідальності та здатності дітей до активної участі в суспільних справах. Центральною ідеєю є визнання кожного вихованця як особистості з власними потребами, здібностями та правами. Емпauerмент-педагогіка підкреслює важливість критичного мислення, здатності аналізувати інформацію та приймати обґрунтовані рішення. Вона сприяє розвитку емпатії, поваги до різноманітності думок та готовності до співпраці. Ця педагогіка наголошує на важливості навчання через досвід, активне залучення до освітнього процесу та створення можливостей для самовираження. Емпauerмент-педагогіка прагне створити освітнє середовище, де діти відчують себе налаштованими на позитивні зміни, впевненими та вмотивованими.

РОЗДІЛ 2.

Формування соціальної компетентності у дітей старшого дошкільного віку

2.1. Емпіричне дослідження сформованості соціальної компетентності у старших дошкільників

Соціальна компетентність дитини є важливим показником її психологічного та особистісного благополуччя. Вона визначає здатність дитини ефективно взаємодіяти з соціумом, налагоджувати стосунки з однолітками та дорослими, розуміти та дотримуватися соціальних норм і правил. Розвиток соціальної компетентності починається в ранньому дитинстві та триває протягом усього життя [20, с. 56].

Дослідження особливостей та рівня сформованості соціальної компетентності дітей старшого дошкільного віку проведено на базі закладу дошкільної освіти комбінованого типу «Сонечко» Визирської сільської ради Одеського району Одеської області.

До емпіричного дослідження були залучені вихованці садочку віком від 4,5 років до 5,5 років. Серед дітей 9 дівчаток і 9 хлопчиків.

Описане дослідження щодо формування соціальної компетентності у дітей старшого дошкільного віку є дуже цікавим та важливим. Зважаючи на те, що діти цього віку ще не здатні повноцінно оцінювати себе через обмежене самоусвідомлення, участь дорослих (педагогів та батьків) у дослідженні є логічним та обґрунтованим рішенням.

Організація дослідження у три етапи є підходом, який дозволяє:

1. Ґрунтовно дослідити проблему: теоретичний аналіз, характеристика дефініцій та підбір психодіагностичних методик на першому етапі забезпечують міцну основу для подальших етапів дослідження.

2. З'ясувати актуальний стан розвитку соціальної компетентності дітей: констатувальна діагностика на другому етапі дозволяє отримати об'єктивну картину рівня розвитку соціальної компетентності дітей, виявити їх сильні та слабкі сторони.

3. Розробити та апробувати ефективні методи формування соціальної компетентності: аналіз стратегій та способів формування соціальної компетентності, проведення різноманітних вправ, ігор та занять в контексті емпатермент-педагогіки на третьому етапі дозволяють створити та перевірити на практиці ефективні методи розвитку соціальної компетентності в учасників педагогічного експерименту.

4. Оцінити ефективність впроваджених заходів: контрольна діагностика дозволяє оцінити, наскільки ефективними були розроблені та впроваджені методи формування соціальної компетентності засобами емпатермент-педагогіки.

Важливо зазначити, що участь дорослих у дослідженні є запорукою його успіху. Педагоги, які безпосередньо працюють з дітьми, мають глибоке розуміння їхніх індивідуальних особливостей та потреб. Батьки, які є найближчими людьми для дітей, володіють цінною інформацією про їхній соціальний досвід та поведінку вдома. Поєднання поглядів педагогів та батьків дозволяє отримати більш повну та об'єктивну картину розвитку соціальної компетентності дітей [31].

Для оцінки рівня сформованості соціальної компетентності у дітей використовуються різні методики. Важливо зазначити, що соціальна компетентність є динамічним утворенням, яке постійно розвивається та вдосконалюється під впливом різних факторів, таких як сімейне виховання, спілкування з однолітками та навчання в освітньому закладі.

Індивідуальний підхід до формування соціальних навичок дитини є ключовим, враховуючи її унікальний соціальний досвід, рівень розвитку вербальної та невербальної комунікації, самооцінку. Особлива увага потрібна дітям, які певний час не відвідували дитячий садок, через можливі складнощі в комунікації з однолітками. Контроль має відображати наявність у планах вихователів ЗДО індивідуальної роботи з формування соціальних навичок. Спостереження за дітьми для оцінки їхнього емоційного стану має включати не лише реакції на взаємодію з новими людьми, однолітками та дорослими, а й фоновий настрій, коли діти зайняті своєю справою без зовнішнього тиску, діючи у своєму темпі [25].

Схарактеризуємо методи дослідження.

Анкета «Самооцінка» [38, с.95-96].

Методика має на меті визначити особливості самооцінки дитини. Для цього дитині пропонують якості особистості, які вона може оцінити, обравши один із трьох варіантів відповіді: «так», «ні» або «іноді».

Дитині пропонуються такі якості особистості: чесний, добрий, розумний, працелюбний, уважний, ввічливий, акуратний, слухняний, відповідальний. Усі ці якості є зрозумілими для дітей дошкільного віку.

Методика проводиться індивідуально з кожною дитиною. Результати заносяться до протоколу, де кожній відповіді присвоюється відповідний бал: «так» – 1, «ні» – 0, «іноді» – 0,5.

Загальна сума балів дозволяє зробити висновок про рівень самооцінки дитини.

- завищена самооцінка: 10 балів.
- схильність до завищеної самооцінки: 8-9 балів;
- адекватна самооцінка: 5-7 балів;
- схильність до заниженої самооцінки: 2-4 бали;

- занижена самооцінка: 0-1 бал;

Важливо пам'ятати, що самооцінка дошкільника часто є завищеною та виконує психозахисну функцію. Проте з часом вона стає більш адекватною.

Опитувальник «Емоційне благополуччя дитини» [40].

Опитувальник є експертною оцінкою, спрямованою на дорослих, які оцінюють емоційне благополуччя дитини, її схильність до тривожності та емоційних розладів. Проводять опитування із вихователями та членами родин. Дорослим пропонується 15 тверджень, що оцінюють поведінкові реакції дітей. Ступінь згоди з твердженням оцінюється балами від 0 до 2, залежно від ступеня виразності прояву поведінки.

- 30-20 балів свідчать про безсумнівну наявність у дитини неврозу;
- 19-15 балів попереджають про появу неврозу найближчим часом;
- 14-10 балів є ознакою нервового розладу, але не обов'язково на стадії загострення;
- 9-0 балів свідчать про емоційне благополуччя дитини, ознак неврозу не спостерігається.

Соціометричний статус [38, с. 41].

Проведення соціометричної процедури має на меті досягнення кількох ключових завдань:

- вимірювання згуртованості (або роз'єднаності) колективу чи групи.
- виявлення «соціометричних позицій» членів групи (визначення їхнього відносного авторитету на підставі взаємних симпатій чи антипатій. На крайніх полюсах цієї шкали встановлюються «зірки» (лідери) та «знехтувані» (ізольовані) учасники.

- ідентифікація мікрогруп (згуртованих утворень), кожна з яких може мати своїх власних неформальних лідерів.

Соціометричне дослідження здійснюється груповим методом і зазвичай займає не більше 15 хвилин. Цей метод є надзвичайно корисним у прикладних психологічних та педагогічних дослідженнях, зокрема при роботі, спрямованій на поліпшення та оптимізацію стосунків у колективі.

Соціометрична процедура. Членам групи пропонується відповісти на запитання, які дають можливість визначити симпатії й антипатії один до одного, до лідерів та членів групи, яких група не сприймає.

Комунікабельність [38, с.249].

Для визначення рівня комунікабельності варто розпочати із спостереження за поведінкою дитини.

На що треба звернути увагу під час спостереження?

- Як дитина звертається до дорослих із запитаннями?
- Чи прагне дитина заслужити похвалу і доброзичливе ставлення до себе дорослого?
- Чи намагається дитина знайти з дорослим взаєморозуміння, співпереживання?
- Як дитина спілкується з однолітками?
- Чи узгоджує дитина власні бажання з інтересами товаришів?
- Які ролі дитина найбільше любить в грі?
- Яким шляхом дитина домагається найпривабливішої ролі в грі?
- Чи вміє дитина проявити себе і свої інтереси?
- чи бере дитина участь у спільній діяльності з дітьми?
- Чи проявляє активність у спілкуванні з однолітками та дорослими?

Діагностичні критерії комунікабельності

1. Наявність взаємодії у різних видах діяльності.

2. Уважність дитини до міжособистісних взаємин, їх характеру.
3. Свідоме прагнення до взаємодії, прояви творчості в пошуку шляхів для цього.
4. Уміння та бажання спілкуватись, будувати гармонійні взаємини, співпрацювати з іншими.
5. Позитивне емоційне ставлення до дорослих та однолітків.
6. Володіння навичками культури спілкування, знання норм і правил поведінки у громадських місцях.
7. Прагнення отримати позитивну оцінку дорослих.
8. Зацікавленість у самому процесі спілкування, у його результатах.
9. Самостійність у розв'язанні конфліктних ситуацій, оцінюванні взаємин.
10. Уміння правильно оцінити свою поведінку.

Оцінювання результатів

Оцінки виставляються в балах (0, 1 бал) за всіма критеріями.

Результати додаються, визначається загальна кількість балів.

Максимальний результат - 10 балів.

Висновки про рівень комунікабельності

10 балів - дуже високий

8-9 балів - високий

4-7 балів - середній

2-3 бали - низький

0-1 бал - дуже низький

Соціальна невпевненість

Соціальна невпевненість є індивідуально-психологічною особливістю, яка проявляється в закомплексованості, закритості від зовнішнього світу, заглибленні в собі. Може супроводжуватися тривожністю, агресивністю, сором'язливістю. У таких дітей відсутні навички повноцінної комунікації [27].

Результати отримано за рахунок спостереженням за поведінкою дітей, бесід із педагогами та батьками.

Діагностичні критерії невпевненості:

1. Уникнення людей.
2. Небажання розлучатися з батьками, рідними.
3. Неприєднання до групи дітей, що граються.
4. Небажання спілкуватися з однолітками.
5. Впадання в паніку у складних ситуаціях.
6. Знижена моторна активність.
7. Труднощі у передачі словами свого емоційного стану.
8. Мовчазність, небагатослівність.
9. Небажання називати своє ім'я.
10. Плаксивість

Оцінювання результатів відбувається шляхом приписування балів кожному критерію (0,1 бал).

Висновки про рівень соціальної невпевненості:

- 10 балів – дуже високий;
- 8-9 балів – високий;
- 4-7 балів – середній;
- 2-3 бали – низький;
- 0-1 бал – дуже низький.

2.2. Аналіз результатів емпіричного дослідження

Констатувальна діагностика здійснювалась протягом жовтня 2024 року. У дослідженні взяли участь не тільки діти, а й їхні батьки та педагоги. Проведено опитування щодо соціального виховання дитини у сім'ї. Текст анкети наведено у Додатку А.

До педагогічного експерименту було залучені вихователі закладу дошкільної освіти.

Використано анкету «Визначення емоційного благополуччя дитини в колективі» (автори Г. Любіна, Л. Мікулік) [40, с. 14-15]. Текст анкети наведено у Додатку Б.

Результати діагностики були зіставлені з даними спостережень за дітьми під час перебування у дитячому закладі. Наукова обґрунтованість дослідження забезпечувалася використанням методів кількісного аналізу даних, таких як частотний та кореляційний аналіз. Отримані під час констатувальної діагностики результати дослідження були оброблені з використанням методів математичної статистики й якісно проаналізовані та інтерпретовані.

Вихідні дані констатувальної діагностики представлені в таблиці 2.2.

У таблиці 2.1. представлено результати констатувального етапу педагогічного експерименту.

Таблиця 2.1

Результати констатувальної діагностики

№	Вік, стать	Самооцін.		Емоційне благопол.		Соціометр. статус		Комуніка- бельність		Соціальна невпевнен	
		п	рів.	п	рів.	%	рів.	п	рів.	п	рів.
1	4,9 ж	7	С	10	С	88,9	В	8	В	2	Н
2	5,1 ж	8	В	14	В	94,4	В	10	В	1	Н
3	5,2 ч	5	С	6	Н	55,6	С	4	С	8	В
4	5,0 ж	2	Н	5	Н	27,8	Н	3	Н	9	В
5	4,8 ч	8	В	11	В	88,9	В	8	В	3	Н
6	4,7 ч	7	С	14	В	94,4	В	9	В	2	Н
7	4,9 ч	10	В	12	В	83,3	В	8	В	3	Н
8	5,2 ж	7	С	8	С	61,1	С	7	С	5	С
9	5,4 ч	8	В	8	С	44,4	С	8	В	4	С

10	4,5 ч	4	С	6	Н	50,0	С	3	Н	8	В
11	5,0 ж	6	С	8	С	66,7	С	7	С	6	С
12	5,2 ж	3	Н	3	Н	33,3	Н	2	Н	10	В
13	5,1 ч	8	В	11	В	83,3	В	9	В	1	Н
14	4,9 ч	8	В	9	С	88,9	В	9	В	2	Н
15	4,8 ч	9	В	10	С	63,3	С	10	В	2	Н
16	5,0 ж	6	С	7	Н	38,9	Н	7	С	6	С
17	5,5 ж	7	С	8	С	55,6	С	6	С	6	С
18	4,8 ж	4	Н	6	Н	22,2	Н	3	Н	8	В
С.	пок.	6,5	С	8,3	С	63,4	С	6,7	С	4,8	С

Нами було використано частотний аналіз показників, який представлений в таблиці 2.2.

Таблиця 2.2.

Розподіл за рівнями виразності показників соціальної компетентності (констатувальна діагностика)

Рівні	високий		середній		низький	
	п	%	п	%	п	%
Показники соціальн. компетент.						
самооцінка	7	38,9	8	44,4	3	16,7
емоц.благополуч.	5	27,8	7	38,9	6	33,3
соціометр. статус	7	38,9	7	38,9	4	22,2
комунікабельність	9	50,0	5	27,8	4	22,2
соціальна невпевненість	5	27,8	5	27,8	8	44,4

Аналіз розподілу показників соціальної компетентності виявив, що компоненти та загальний показник виражені нерівномірно. Серед вихованців є діти як з високим рівнем розвитку соціальної компетентності, так і з низьким. Високий рівень соціальної компетентності продемонстрували 36,7% вихованців, Середній рівень – 35,5%, низький рівень – 27,7% досліджуваних. В цілому, слід зауважити, що вихованці продемонстрували рівень соціальної компетентності, який вважається нормативним.

Це означає, що у деяких дітей можуть бути добре розвинені окремі компоненти соціальної компетентності, наприклад, комунікативні навички (61,1% високий рівень), але можуть бути слабшими інші, наприклад, навички співпраці. Діти з високим рівнем соціальної компетентності, як правило, добре знають правила поведінки, легко спілкуються з іншими людьми та цікавляться навколишнім світом. Діти із середнім рівнем соціальної компетентності можуть мати труднощі з дотриманням правил поведінки та спілкуванням з іншими людьми. У деяких дітей мовне спілкування не виконує регулюючої функції, що може призводити до порушень поведінки.

Результати констатувальної діагностики показали, що рівень соціальної компетентності залежить від часу перебування у закладі дошкільної освіти. Експериментальна група функціонує три роки, що позитивно вплинуло на формування соціальної компетентності у дітей. Але є частина дітей, які потребують допомоги, оскільки демонструють низькі показники за різними компонентами соціальної компетентності. Аналіз відомостей про таких дітей виявив, що це вихованці із невеликим «стажем» перебування у закладі освіти і діти, які часто пропускають дошкільний заклад з різних причин (хвороба). Даний факт обумовлює необхідність впровадження різноманітних

заходів, які дозволять підвищити рівень соціальної компетентності всіх вихованців.

Важливо зазначити, що розвиток соціальної компетентності є динамічним процесом, і рівень її розвитку може змінюватися з часом. Тому важливо проводити регулярну діагностику та вживати заходів для розвитку тих компонентів, які потребують більшої уваги.

2.3. Стратегії та способи використання емпатермент-педагогіки в роботі з дошкільниками

Визначимо організаційно-педагогічні умови успішного використання емпатермент-педагогіки в роботі з дошкільниками.

1. Створення розвивального освітнього середовища: забезпечення безпечної, комфортної атмосфери, яка стимулює ініціативність і самостійність дітей.

2. Суб'єкт-суб'єктна взаємодія: побудова партнерських відносин між педагогами і дітьми, що сприяє підвищенню самооцінки та розвитку відповідальності у вихованців.

3. Диференціація завдань й індивідуалізація підходу: врахування індивідуальних особливостей дітей, їхніх інтересів, емоційного стану та рівня соціального розвитку.

4. Залучення дітей до колективної діяльності: стимулювання взаємодії між однолітками для формування навичок співпраці, взаємодопомоги та емпатії.

5. Рефлексивна діяльність: впровадження практик аналізу та обговорення досвіду соціальної взаємодії, що дозволяє дітям усвідомлювати результати своїх дій.

Методичні підходи:

- проєктна діяльність: залучення дітей до розробки та реалізації спільних проєктів, які сприяють взаємодії, обміну ідеями та прийняттю спільних рішень.

- ігрові методи: використання рольових ігор, які моделюють реальні соціальні ситуації, для формування навичок комунікації та вирішення конфліктів.

- технології інтерактивного навчання: проведення інтерактивних занять та ігор, спрямованих на розвиток соціальних навичок та впевненості у своїх силах.

- метод підтримки та мотивації: заохочення до активної участі у спільній діяльності через позитивне підкріплення, акцент на досягненнях і розвиток внутрішньої мотивації.

- метод соціального партнерства: залучення батьків та громади до освітнього процесу для створення багатогранного середовища соціалізації дітей [30].

Реалізація зазначених педагогічних умов і методичних підходів дозволяє забезпечити ефективне формування соціальної компетентності дітей старшого дошкільного віку, що відповідає вимогам сучасного суспільства та освітньої реформи.

Педагогіка емпатерменту є інструментом забезпечення майбутнього дітей, оскільки вона сприяє формуванню у них цінностей і моделей поведінки, що відповідають принципам сталого розвитку.

Гнучкість педагогів полягає у зміні методів і стратегій залежно від результатів, які вони спостерігають. Якщо певний метод не приносить бажаного результату, треба перейти до іншого підходу: замінити традиційний формат на інтерактивний, використати гру чи творчі завдання для заохочення дітей, або скоригувати рівень складності завдань, щоб діти могли успішно справлятися з ними [4, с. 615].

Розвиток соціальних навичок у дітей – це складний процес, що вимагає уважного та чуйного підходу. Кожна дитина унікальна, і її соціальний досвід, рівень комунікативних здібностей та самооцінка

відрізняються. Тому важливо застосовувати індивідуальний підхід, щоб допомогти кожній дитині розкрити свій потенціал.

Особливої уваги потребують сором'язливі, невпевнені, діти, які нерегулярно відвідували дитячий садок. Вони можуть відчувати труднощі в адаптації до колективу та налагодженні контактів з однолітками. Необхідно створити для них сприятливе середовище, де вони зможуть поступово розвивати необхідні соціальні навички [5].

З метою формування в учасників експерименту мотивації до дій та моделей поведінки, орієнтованих на сталий стиль життя, нами було використано парціальну програму для ЗДО «Дошкільнятам – освіта для сталого розвитку», розроблену науковцями Н.Гавриш й О.Пометун [32].

У формуванні соціальної компетентності у дітей старшого дошкільного віку ефективним стало використання методів педагогіки емпатерменту: проектних, емоційно-соціальних, соціоадаптивних ігор, методу «Портфоліо», оцінювання своїх і чужих учинків.

Проектна гра є дієвим методом, який полягає у створенні педагогом чи іншими дорослими спеціальних ігрових проблемних ситуацій, в яких діти мають розв'язати певні соціальні завдання. У межах проектної гри використано прийом педагогічної провокації. Вихователь створює умови, які б підбурювали зіткнення інтересів, потреб дітей.

Провокація відбувається за такою схемою:

- уточнення проблеми;
- визначення суті конфлікту;
- власна оцінка;
- пошук можливих рішень;
- аналіз зробленого вибору спільно з дорослим.

Педагогічна провокація виявляється не у спеціальному створенні конфліктної ситуації, а у правильному педагогічному використанні ситуацій для досягнення виховних цілей [23, с.190].

Подібні обставини постійно виникають у дитячому колективі, проте більшість педагогів намагаються зачекати, приховати, у будь-який спосіб усунути проблему. Педагогічна ж провокація навмисне її виявляє, надає дітям можливість опанувати способи виходу з конфлікту, можливі шляхи розв'язання проблеми. Дітям пропонується не лише розв'язати складну конфліктну ситуацію, а й обіграти її з подальшим обговоренням.

Особлива увага при цьому звертається на обговорення почуттів, емоцій, які діти відчували під час обігрування. Наприклад, вихователь звертає увагу дітей на такі ситуації: діти не можуть домовитися, хто і яку роль буде виконувати у сюжетно-рольовій грі; конфлікт щодо вибору іграшок; діти не дійшли згоди щодо партнерства під час чергування тощо.

Кожна ситуація детально обговорюється. Дітям пропонуються варіанти вирішення конфліктних ситуацій. Обговорюється думка кожного. Пропонуються ігри «Ланцюжок протиріч», «Новенька», «Міст дружби» (Додаток В).

Емоції дошкільників, як правило, ситуативні й відображають оцінку дитиною конкретних обставин, пов'язаних із задоволенням її актуальних потреб [16].

З огляду на це, вихованці експериментальної групи були залучені до емоційно-соціальних ігор. Подібні ігрові вправи є ефективним засобом формування доброзичливості у дітей старшого дошкільного віку.

Ігри соціальної спрямованості задіюють емоційну сферу дитини, спонукають її до прийняття певних рішень і виконання відповідних дій. Дитина, проживаючи ситуації вибору, набуває безцінного життєвого

досвіду, який сприяє формуванню її ціннісних орієнтацій та базових якостей особистості, зокрема, доброзичливості. Вихователі проводили ігри «Снігова королева», «Подружка», «Магазин іграшок». Приклади наведено у Додатку В.

Соціально орієнтовані ігри активно впливають на емоційну сферу дитини, стимулюючи її до прийняття рішень та здійснення відповідних вчинків. Завдяки проживанню ситуацій вибору, дитина набуває важливого життєвого досвіду, що є основою для формування її ціннісних орієнтацій.

Соціоадаптивні ігри сприяють узгодженості дій, формують уміння домовлятися та працювати в команді. Нами було використано такі види ігор: гра на виявлення лідера «Кого я обираю найкращим другом»; гра для створення команди «Нумо, друзі всі разом!»; ігри, спрямовані на прояв внутрішньої свободи «Я так думаю», «Це – мій вибір».

Соціоадаптивні ігри слугують платформою, де діти засвоюють основи самопрезентації та самореалізації. Вони тренуються в самостійному прийнятті рішень та організації власної діяльності, що безпосередньо сприяє вихованню такої базової якості особистості, як відповідальність.

До прикладу, психологічний етюд «Відвідування хворого друга».

Мета: виховувати доброзичливість, емпатію.

В ігровій ситуації одна дитина виконує роль хворого друга, якого відвідують інші. Діти приносять гостинці, вкривають його ковдрою, пропонують теплий чай з медом, виявляючи при цьому співчуття та лагідну усмішку. Педагог підкреслює, що взаємне піклування допомагає хворим легше долати недугу та мобілізувати сили для швидшого одужання.

Гра «Склади картинку».

Мета: виховувати доброзичливість.

Діти об'єднуються у пари. Кожна пара повинна скласти картинку з частинок (пазлів). Діти повинні працювати злагоджено, ввічливо звертатись одне до одного.

Одним із дієвих способів, за допомогою якого вихователь може зафіксувати досягнення дітей у групі, є портфоліо. Це збірка творчих робіт, що показує прогрес та успіхи дитини в опануванні навичок, а також їхні старання. Вихователь створює портфоліо разом із дітьми та їхніми батьками, обираючи довільну форму. Це може бути звичайна папка, де зберігаються матеріали (результати спостережень, матеріали екскурсій, малюнки, фотографії тощо). Структура портфоліо може включати такі розділи: «Ось який Я! (самопрезентація)», «Моя скарбничка знань (інформація про індивідуальні досягнення дитини)», «Мої творчі роботи (малюнки, аплікації, поробки, вироби з різних матеріалів)», «Мої найкращі результати (матеріали, що підтверджують успіхи дитини)» тощо.

Головна мета використання методу «Портфоліо» полягає в тому, щоб продемонструвати всі здібності дітей та зафіксувати їхні успіхи. Створення портфоліо має стати важливим завданням для всієї групи. Ключовим моментом тут є не саме портфоліо як фізичний об'єкт, а процес його формування та використання. Цьому сприятиме регулярний перегляд вмісту портфоліо, згадування пам'ятних подій, обговорення спільного досвіду тощо. Врахування цих особливостей організації діяльності дошкільників дозволяє ефективно впроваджувати принципи освіти для сталого розвитку.

Таким чином, застосування педагогіки емпатерменту в дошкільному закладі сприяє захисту майбутнього наших дітей, формуючи в них цінності, що відповідають сталому розвитку.

Після впровадження заходів у контексті емпатермент-педагогіки на формувальному етапі педагогічного експерименту була проведена

контрольна діагностика, результати якої представлені в таблиці 2.3 і на рис. 3.1.

Частотний аналіз показав суттєве збільшення дітей із високим рівнем емоційного благополуччя (з 27,8% до 50%), збільшився відсоток дітей із високим соціометричним статусом (з 38,8% до 44,4%), покращилась комунікабельність вихованців (з 50,0% до 61,1%), зменшилась кількість дітей із високим рівнем соціальної невпевненості (з 27,8% до 16,7%). Відсоток досліджуваних із високим рівнем самооцінки залишився незмінним, але збільшилась кількість дітей із адекватним рівнем самооцінки (з 44,4% до 50,0%).

Загальний показник соціальної компетентності підвищився – 42,2% (констатувальна діагностика – 36,7%), несуттєво збільшився показник середнього рівня виразності соціальної компетентності (37,8%, було 35,5%), зменшилась кількість дітей із низьким рівнем соціальної компетентності (20,0%, було 27,8%).

Розподіл за рівнями виразності показників соціальної компетентності за результатами контрольної діагностики представлений в таблиці 2.3.

Таблиця 2.3.

Розподіл за рівнями виразності показників соціальної компетентності (контрольна діагностика)

Рівні	високий		середній		низький	
	п	%	п	%	п	%
Показники соціальн. компетент.						
самооцінка	7	38,9	9	50,0	2	11,1
емоц.благополуч.	9	50,0	5	27,8	4	22,2
соціометр. статус	8	44,4	7	38,9	3	16,7
комунікабельність	11	61,1	5	27,8	2	11,1
соціальна	3	16,7	8	44,4	7	38,9

невпевненість						
---------------	--	--	--	--	--	--

Порівняння результатів констатувальної і контрольної діагностики загального показника соціальної компетентності представлені на рис. 3.1.

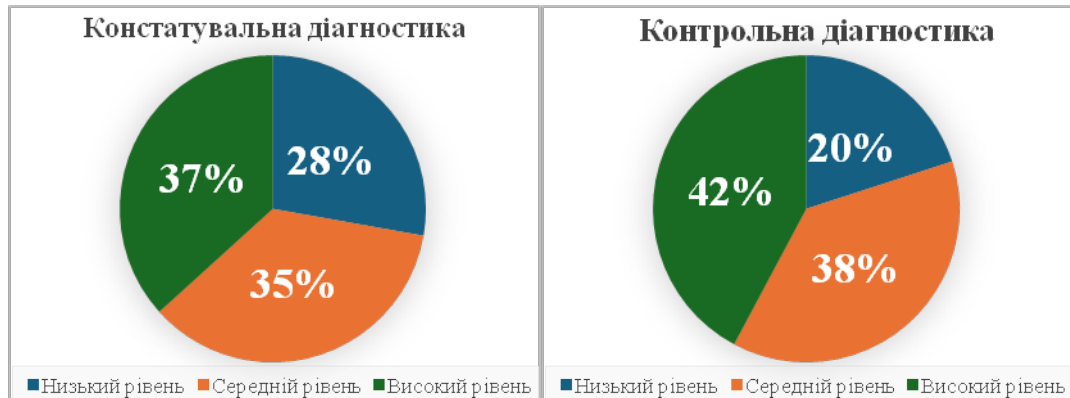

Рис. 3.1 Розподіл за рівнями соціальної компетентності (констатувальна і контрольна діагностика)

Наведені результати кількісного аналізу результатів контрольної діагностики показали, що впроваджена система заходів показала себе ефективною і може бути рекомендована для використання у закладах дошкільної освіти.

ВИСНОВКИ

Емпауермент-педагогіка або педагогіка розширення можливостей, є важливим напрямом в сучасній освіті, який зосереджується на розвитку активної життєвої позиції дітей, їх здатності критично мислити, самостійно приймати рішення та діяти для досягнення власних цілей та покращення стану суспільства у цілому.

Реалізація принципів педагогіки емпауерменту в освітньому процесі передбачає створення атмосфери довіри та підтримки, використання активних методів навчання, заохочення самостійності та ініціативи, розвиток критичного мислення та формування у дошкільників відповідальності.

Важливо зазначити, що емпауермент-педагогіка є особливо важливою для дітей дошкільного віку, оскільки саме в цей період закладаються основи особистості та формуються перші уявлення про себе та світ. Діти цього віку дуже допитливі та активні, вони прагнуть досліджувати та відкривати нове. Такий підхід допомагає підтримати цю природну цікавість, розвинути самостійність та впевненість у собі.

При написанні магістерської роботи вирішено поставлені нами завдання та отримані такі висновки:

1. Соціальна компетентність – це інтегрована якість особистості, яка включає в себе сукупність знань, умінь, навичок та особистісних якостей, що забезпечують успішну соціальну адаптацію, ефективну взаємодію з оточуючими та здатність конструктивно розв’язувати конфлікти.

Сталий розвиток – це баланс між задоволенням потреб сучасного покоління та збереженням можливостей для майбутніх поколінь, що включає забезпечення їжею, водою, чистим повітрям, комфортним житлом, правами та свободами, мирним співіснуванням, доступом до культури та традицій

Освіта для сталого розвитку – це концепція освіти, яка спрямована на формування у людей знань, навичок, цінностей та поведінки, необхідних для створення сталого майбутнього. Вона охоплює три основні аспекти сталого розвитку: економічний (стабільний економічний розвиток, що не завдає шкоди навколишньому середовищу); соціальний (справедливий та інклюзивний розвиток, що забезпечує рівні можливості для всіх); екологічний (збереження природних ресурсів та екосистем для майбутніх поколінь).

Емпауермент-педагогіка – це гуманістичний напрям в освіті, який ставить за мету не просто передачу знань, а й формування у дітей активної життєвої позиції, здатності критично мислити, приймати відповідальні рішення та діяти для позитивних змін у своєму житті та суспільстві.

2. Соціальна компетентність дитини є запорукою її успішної адаптації в суспільстві та гармонійного розвитку особистості. Вона охоплює здатність ефективно взаємодіяти з оточуючими, налагоджувати стосунки, розуміти та дотримуватися соціальних норм.

Результати констатувальної діагностики показали, що рівень соціальної компетентності залежить від часу перебування дітей у закладі дошкільної освіти. Експериментальна група функціонує три роки, що позитивно вплинуло на формування соціальної компетентності у дітей. Але є частина дітей, які потребують допомоги, оскільки демонструють низькі показники за різними компонентами соціальної компетентності. Аналіз відомостей про таких дітей виявив, що це вихованці із невеликим «стажем» перебування у закладі освіти і діти, які часто пропускають дошкільний заклад з різних причин (хвороба). Даний факт обумовлює необхідність впровадження різноманітних заходів, які дозволять підвищити рівень соціальної компетентності всіх вихованців.

3. З метою формування в учасників експерименту мотивації до дій та моделей поведінки, орієнтованих на сталий стиль життя, нами було використано парціальну програму для ЗДО «Дошкільнятам – освіта для сталого розвитку», розроблену науковцями Н.Гавриш й О.Пометун.

У формуванні соціальної компетентності у дітей старшого дошкільного віку ефективним стало використання методів педагогіки емпатії: проектних, емоційно-соціальних, соціоадаптивних ігор, методу «Портфоліо», оцінювання своїх і чужих учинків.

Після впровадження формувальних заходів у контексті емпатії-педагогіки була проведена контрольна діагностика. Частотний аналіз показав суттєве збільшення дітей із високим рівнем емоційного благополуччя (з 27,8% до 50%). Збільшився відсоток дітей із високим соціометричним статусом (з 38,8% до 44,4%), покращилась комунікабельність вихованців (з 50,0% до 61,1%), зменшилась кількість дітей із високим рівнем соціальної невпевненості (з 27,8% до 16,7%). Відсоток досліджуваних із високим рівнем самооцінки залишився незмінним, але збільшилась кількість дітей із адекватним рівнем самооцінки (з 44,4% до 50,0%). Загальний показник соціальної компетентності підвищився – 42,2% (констатувальна діагностика – 36,7%), несуттєво збільшився показник середнього рівня виразності соціальної компетентності 37,8% (попередній показник – 35,5%), зменшилась кількість дітей із низьким рівнем соціальної компетентності – 20,0% (було 27,8%).

Формування соціальної компетентності у дітей старшого дошкільного віку є одним із пріоритетних завдань дошкільної освіти, адже саме вона є запорукою успішної соціалізації дитини, її готовності до навчання в школі та активної участі в житті суспільства.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Empowerment principles of Recovery The Politics of Experience. – [Електронний ресурс]. R.D. Laing. 2009. August 09.
<https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/bitstream/lib/561/1/%D0%A0%D0%9E%D0%9B%D0%AC%20%D0%9F%D0%95%D0%94%D0%90%D0%93%D0%9E%D0%93%D0%86%D0%A7%D0%9D%D0%9E%D0%93%D0%9E%20%D0%95%D0%9C%D0%9F%D0%90%D0%A3%D0%95%D0%A0%D0%9C%D0%95%D0%9D%D0%A2%D0%A3%20%D0%A3%20%D0%A4%D0%9E%D0%A0%D0%9C%D0%A3%D0%92%D0%90%D0%9D%D0%9D%D0%86%20%D0%9F%D0%95%D0%94%D0%90%D0%93%D0%9E%D0%93%D0%86%D0%A7%D0%9D%D0%9E%D0%87.pdf>
2. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3788-20#Text> Закон «Про дошкільну освіту»
3. Анісімова О., Горлова А. В. Дошкільна освіта та початкова освіта в умовах війни: виклики, трансформації та перспективи. «Перспективи та інновації науки». Серія : Педагогіка, Серія : Психологія, Серія : Медицина. 2025. №7(53). С. 70.
4. Анісімова О.Е. Основні понятійні характеристики підготовки вихователів дошкільних закладів до професійної діяльності. Наукові інновації та передові технології. Актуальні питання у сучасній науці (серія «Педагогіка»): журнал. 2024, №2 (20). 953 с. (С. 613) <http://perspectives.pp.ua/index.php/sn/issue/view/211>
5. Бадер С. Вивчаємо стан роботи щодо соціалізації дітей. Вихователь-методист дошкільного закладу, 2023. №11 <https://emetodyst.expertus.com.ua/10010911>
6. Базовий компонент дошкільної освіти (Державний стандарт дошкільної освіти, нова редакція 2020). <https://ips.ligazakon.net/document/MUS34727>
7. Безсонова О. На захисті майбутнього – з дитинства, або

Педагогіка емпіризму в дошкільному закладі. Вихователь-методист дошкільного закладу. 2015. №3. С.11-17.

8. Бібік Н.М., Єрмаков І.Г., Овчарук О.В. Компетентнісна освіта – від теорії до практики. К.: Плеяда, 2005. 120с.

9. Висоцька О.Є. Концептуальні засади випереджаючої освіти для сталого розвитку. Джерело. Дніпропетровська обласна педагогічна газета. № 21 (30) червень-серпень 2009 р. Дніпропетровськ, ТОВ «Книга», 2009. С. 6.

10. Висоцька О.Є. Освіта для сталого розвитку [Текст]: науково-методичний посібник Дніпропетровськ : Роял Принт, 2011. 200 с.

11. Гавриш Н. В. Орієнтація на розвиток суб'єктності студента у процесі підготовки професійно компетентних фахівців з дошкільної освіти. Збірник наукових праць Бердянського державного педагогічного університету. Серія : Педагогічні науки. Бердянськ : БДПУ, 2007. С. 44–49.

12. Гавриш Н. Доброму всюди добре, або як допомогти дітям зростати доброзичливими. «Вихователь-методист дошкільного закладу», 2017. №8. С.40-45.

13. Гавриш Н. Освіта для сталого розвитку: переходимо на новий рівень. «Вихователь-методист дошкільного закладу», 2021. №7. <https://emetodyst.expertus.com.ua/905668>

14. Гончарова-Горянська М.В. Соціальна компетентність: поняття, зміст, шляхи формування в дослідженнях зарубіжних авторів Рідна школа. 2004. №7–8. С. 71–74

15. Горошкова Л.А. Освіта для сталого розвитку: теорія, методологія, практика. Київ: БІНПО, 2022. 102 с.

16. Гурковська Т. Як розвивати у дошкільників уміння розуміти емоції. Вихователь-методист дошкільного закладу, 2022. №11 <https://emetodyst.expertus.com.ua/10002121>

17. Докторович М. О. Формування соціальної компетентності старшого підлітка з неповної сім'ї : дис. ... канд. пед. наук : спец. 13.00.05 . Інститут проблем виховання АПН України. К., 2007. 208 с.
18. Дошкільнятам - освіта для сталого розвитку.
<https://vseosvita.ua/library/doshkilniatam-osvita-dlia-staloho-rozvytku-605079.html>
19. Дошкільнятам – освіта для сталого розвитку: навч.-метод. посіб. Для дошкільних закладів. Гавриш Н., Саприкіна О., Пометун О. За заг. ред.. Пометун О. Д. : «Ліра», 2014. 120 с.
20. Карабаєва І. І. Моніторинг якості дошкільної освіти: кваліметричний підхід до оцінки розвитку дитини: Київ : ТОВ «МЦФЕР-Україна», 2016. 184с.
21. Кононко О.Л. Виховуємо соціально компетентного дошкільника : навч.-метод. посібник до Базової програми розв. дитини дошк. віку «Я у Світі». К. : Світич, 2009. 208 с.
22. Кононко О.Л. Внутрішній світ дошкільника та умови його актуалізації. Наукові записки Ніжинського державного університету ім. Миколи Гоголя. Психолого-педагогічні науки. 2015.№ 4. С. 77-81.
23. Кривоконь Н. І. Поняття наснаження в аспекті психології соціальної роботи. Проблеми загальної та педагогічної психології: зб. наук. пр. Ін-ту психології імені Г. С. Костюка НАПН України. К., 2011. Т. XIII, ч. 3. С. 190–198.
24. Ландик В.І. Концепція переходу України до сталого розвитку: проект. К.: Інститут сталого розвитку, 2004. 64 с.
25. Литвин І. Соціалізація малюків: на що звернути увагу під час спостереження. «Вихователь-методист дошкільного закладу», 2023. №11 <https://emetodyst.expertus.com.ua/10010927>
26. Матвієнко С.І. Методика формування у дошкільників соціальної компетентності навч.-метод. посібник. Ніжин : НДУ ім. М. Гоголя, 2012. 103 с

27. Методи вивчення психічного розвитку дитини-дошкільника: Метод. посібник С.Є. Кулачківська, Т.О. Піроженко, Л.Г. Подоляк. К.: Світич, 2003. 40 с.

28. Миськова Н. Підготовка педагогів дошкільних навчальних закладів до використання інноваційних технологій у контексті ідей сталого розвитку. Науковий вісник МнУ імені В. О. Сухомлинського. Травень, 2016. №2 (53). С. 114-117.

29. Освіта для сталого розвитку дошкільників, або Як організувати роботу з дітьми. «Вихователь-методист дошкільного закладу», 2019. №7 <https://emetodyst.expertus.com.ua/741868>

30. Освіта для сталого розвитку: поради педагогам. «Вихователь-методист дошкільного закладу», 2019. №7. <https://emetodyst.expertus.com.ua/741973>

31. Павелків Р.В., Цигипало О.П. Психодіагностичний інструментарій в умовах дошкільного закладу: посібник. К.: Центр учбової літератури, 2013. 296с.

URL: <http://repository.rshu.edu.ua/id/eprint/7116/1/%D0%9F%D0%B0%D0%B2%D0%B5%D0%BB%D0%BA%D1%96%D0%B2%20%D0%A0.%D0%92.%2C%20%D0%A6%D0%B8%D0%B3%D0%B8%D0%BF%D0%B0%D0%BB%D0%BE%20%D0%9E.%D0%9F.%20%D0%94%D0%B8%D1%82%D1%8F%D1%87%D0%B0%20%D0%BF%D1%81%D0%B8%D1%85%D0%BE%D0%BB%D0%BE%D0%B3%D1%96%D1%8F.pdf>

32. Парціальна програма для закладів дошкільної освіти «Освіта для сталого розвитку» <http://zolotiipivnik.in.ua/wp-content/uploads/2020/02/partialna-programa-doshkilnyatam-osvita-dlya-stalogo-rozvytku.pdf>

33. Піроженко Т.О. Компас у світі ціннісних орієнтацій дошкільника: навчальний посібник. К : Видавничий дім «Слово», 2016. 56 с.

34. Пометун О.І. Компетентнісний підхід – найважливіший орієнтир розвитку сучасної освіти. Рідна школа. 2005. Січ. С.65-69.
35. ПоніманськаТ.І. Дитина в соціумі: робота за освітньою лінією . Дошкільне виховання. 2012. № 9. С. 8-11.
36. Програма розвитку дитини дошкільного віку «Українське дошкілля». О.І.Білан, Л.М.Возна, О.Л.Максименко та ін. Тернопіль: Мандрівець, 2013. 264 с.
37. Проценко О.В. Розвиток здібностей та обдарувань у дошкільників. К.: Шкільний світ, 2011. 128 с.
38. Самооцінка учня. Упоряд. С. Максименко, Н. Шевченко, О. Главник. К.: Главник, 2004. 112 с.
39. Сіроштан С. Соціальний та емоційний розвиток малят. Психолог. 2005. № 12. С. 3–10.
40. Теорія і практика формування дитячого колективу. Уклад. О. В. Кулаченко, І. В. Молодушкіна. Х. : Вид. група «Основа», 2012. С.14-15

ДОДАТКИ

Додаток А

Анкета (соціальне виховання дитини в сім'ї)

Шановні батьки! Наперед, ми Вам вдячні за те, що Ви знайшли час дати відповіді на питання запропонованої анкети.

1. Прізвище, ім'я дитини. _____
2. Як Ви вважаєте який розвиток є важливим для дитини: фізичний, розумовий, соціальний, моральний, різнобічний. (Відповідь підкреслити.) _____
3. Чи вважаєте Ви, соціальний розвиток є важливим для успішної _____ життєдіяльності дитини? _____
4. Який в неї переважає настрій, чи часто він змінюється? _____
5. Чи легко ваша дитина зав'язує стосунки з незнайомими дітьми? _____
6. Чи задає Вам дитина запитання? Чи багато їх? До яких сфер життя вони відносяться (природа, техніка, мистецтво, взаємини людей). _____
7. Чи вміє вона вигадати гру, придумати сюжет, розподілити ролі? _____
8. Чи є вона сором'язливою у присутності старших, незнайомих? _____
9. Чи знаходите кожного дня час для дитини (бесіда, спільне читання, прогулянка)? Як саме проводите час? _____
10. Ваша дитина слухняна? _____

Дякуємо за участь!

Додаток Б.

Анкета для вихователів

**«Визначення емоційного благополуччя дитини в колективі»
(автори Г. Любіна, Л. Мікулік)**

Мета: визначити емоційне благополуччя дитини в групі закладу дошкільної освіти.

Інструкція для дорослого: «Шановні педагоги, батьки, дайте, будь ласка, відповіді («так» або «ні») на запропоновані запитання».

1. Чи впевнена дитина в тому, що щоранку її чекають у групі, її раді бачити?

2. Чи має дитина можливість самостійно, вільно обирати матеріали, іграшки, посібники?

3. Чи має дитина право на вибір діяльності?

4. Чи має дитина право відмовлятися від колективної діяльності?

5. Чи може дитина обирати свій індивідуальний спосіб дії з матеріалами, посібниками, іграшками?

6. Чи має дитина право на свій індивідуальний темп роботи?

7. Чи має дитина можливість проявляти активність, у тому числі рухову?

8. Чи відчуває дитина себе членом «сім'ї — групи» і чи може запропонувати щось змінити в інтер'єрі, переставити чи переобладнати?

9. Чи відчуває дитина свою значимість для вас, для всіх дорослих, які працюють в ЗДО?

10. Чи відчуває дитина себе достойною людиною?

11. Чи відчуває себе дитина винною, якщо в неї щось не виходить?

12. Чи відчуває дитина залежність від настрою дорослих?

13. Чи впевнена дитина в тому, що слухняність — це головна гідна особистісна риса в дитячому садку?

14. Чи розуміє дитина, що в присутності «перевіряючих» треба вести себе сразково, «пристойно», не як завжди?

15. Чи розуміє дитина, що не можна задавати «непристойних» запитань вихователів?

Обробка результатів

Якщо на більшість запитань 1-10 ви дали відповіді «так», а на запитання 11-15 — відповіді «ні», то *дитина в групі дитячого садка відчуває емоційне благополуччя*.

Якщо ж ви відповіли «так» на запитання 11-15 і «ні» — на запитання 1-10, то це свідчить про *відсутність емоційного благополуччя*, наявність емоційних обставин, що травмують психіку дитини.

Додаток В.

Ігри у контексті емпатермент-педагогіки

Словесна гра «Ланцюжок протиріч»

Мета: навчити дитину розглядати одну і ту ж ситуацію з різних сторін, бачити і помічати переваги й недоліки, з розумінням і терпимістю ставитись до того, що не подобається.

Дитині пропонується завершити твердження:

добре, що у мене є брат, але погано, що ...;

шкода, що у мого друга зламалася машинка, однак добре, що ...;

погано те, що в мене немає трансформера, як у Павлика, але ...;

добре, що прийшла весна, але погано, що ...;

взимку можна кататись на санчатах, проте ...;

сьогодні я не хотів іти в садок, однак...;

погано, що ми з Діанкою посварились, проте...

Гра «Міст дружби»

Мета: розвивати емпатію у емоційно відгороджених і егоїстичних дітей, подолати нерішучість, скутість – у сором'язливих.

Вихователь показує дітям лінійку і каже: «Це міст дружби. Давай спробуємо утримати міст лобами. При цьому будемо говорити один одному що-небудь приємне». Гру можна проводити у вигляді змагань. Виграє та пара, яка протрималася довше інших. Щоб зафіксувати час і визначити переможця, можна використати секундомір.

Гра «Магазин іграшок»

Мета: розвивати вміння розуміти один одного, зняття психічного напруження, страху соціальних контактів, комунікативної боязкості.

Діти діляться на дві групи – «покупці» та «іграшки». Останні загадують, якою іграшкою кожен з них буде, і приймають характерну поставу. Покупці підходять до них і питають: що це за іграшки?

Кожна іграшка, почувши питання, починає «оживати», здійснюючи характерні для неї рухи. Покупець повинен здогадатися, яку іграшку йому показують. Хто не здогадався – йде без покупки.

Гра «Телефонна розмова»

Мета: розвивати доброзичливі навички у комунікативній діяльності.

Двоє дітей інсценують телефонну розмову. Важливо розмовляти ввічливо, доброзичливо. Інші діти – слухачі, вони разом з вихователем слухають, вносять корективи, пропонують свої варіанти розмови.

Гра «Новенька»

Мета: виховувати повагу та терпимість до людей незалежно від їх расової чи національної приналежності.

Вихователь: «Діти, я вам розкажу одну історію, а ви спробуйте оцінити і вирішити цю ситуацію. У старшу групу прийшла новенька – дівчинка-негритьянка із кучерявими смолянистими кісками і чорнявою шкірою, яку звали Аделя. Олі та Іринці не подобалася дівчинка, бо вона одягалася й виглядала не так як інші. Вони обзивали Адель і не приймали до своїх ігор, а ще підбурювали інших не дружити з нею. На це Сергійко їм відповів.... Як ви гадаєте, що відповів хлопчик?».

Гра «Снігова королева»

Мета: розвивати вміння давати доброзичливу оцінку іншій людині.

Вихователь пропонує згадати казку «Снігова королева» і говорить, що у неї є пропозиція: Кай і Герда вирости і зробили чарівні окуляри, через які можна було розгледіти все те хороше, що є в кожній людині. Він пропонує «приміряти ці окуляри» і подивитися уважно один на одного, намагаючись у кожному побачити якомога більше хорошого і розповісти про це. Дорослий перший надягає «окуляри» і дає зразок опису двох – трьох дітей. Після гри діти говорять, які труднощі вони зазнали в ролі спостерігача, що

відчували. Гру можна проводити кілька разів, відзначаючи, що з кожним разом дітям вдавалося розглянути більше хорошого.

Варіант. Можна запропонувати «надіти окуляри» всій групі та по черзі розглядати кожного учасника гри.

Соціоадаптивні ігри сприяють узгодженості дій індивідів, формують уміння домовлятися та працювати в команді. Виокремлюють такі види ігор:

- ігри на виявлення лідера;
- ігри для створення команди;
- ігри, спрямовані на прояв внутрішньої свободи дитини;
- ігри-прогнозування.

Варто запропонувати дітям створити ситуацію успіху в День книги рекордів Гіннеса, організувавши для них змагання. Завдання для дошкільників варто придумати такі, які дали б змогу відзначитися кожному з дітей. Конкурси повинні бути не тільки серйозними, але і жартівливими. Найголовніше – це відзнаки для переможців (дипломи, грамоти тощо).

Під час соціоадаптивних ігор діти вчаться основ самопрезентації та самореалізації. Вони вправляються в умінні самостійно приймати рішення, організовувати незалежну діяльність, а при цьому виховуються такі базові якості особистості, як доброзичливість, відповідальність, ціннісне ставлення до оточення.

Гра «Мотузочка»

Мета: виявити лідерські якості в учасників гри.

Для проведення цієї гри треба взяти мотузку і зв'язати її кінці так, щоб було утворено кільце. Довжина мотузки залежить від кількості дітей, які беруть участь у грі. Діти стають у коло і беруться обома руками за мотузку, яка знаходиться в середині кола. Ведучий описує завдання: «Зараз всім треба закрити очі і, не відкриваючи їх, не

випускаючи з рук мотузку, побудувати трикутник». Спочатку виникає пауза і повна бездіяльність дітей. Потім хтось з учасників пропонує якийсь варіант рішення (наприклад, розрахуватися і далі побудувати трикутник за порядковими номерами) і керує діями.

Практика цієї гри показує, що, зазвичай, ці функції беруть на себе лідери. Гру можна ускладнити: запропонувати дітям побудувати квадрат, зірку, шестикутник.

Гра «Велика сімейна фотографія»

Мета: виявити організаторські якості учасників, розвивати комунікативні навички.

Ведучий пропонує дітям уявити, що вони – велика родина, і всім разом треба сфотографуватися для сімейного альбому. Необхідно вибрати «фотографа». Він повинен розташувати всю «сім'ю» для фотографування. Першим із родини вибирається «дідусь». Він теж може брати участь у розміщенні членів «сім'ї». Більше ніяких установок для дітей немає. Вони повинні самі вирішити, хто ким буде і де стоятиме. Роль «фотографа» і «дідуся» зазвичай беруться виконувати діти з лідерськими якостями. Однак, не виключені елементи керівництва зі сторони інших «членів сім'ї». Буде дуже цікаво поспостерігати за розподілом ролей, активністю-пасивністю у виборі місця розташування. Після розподілу ролей і розстановки «членів сім'ї» «фотограф» рахує до трьох. На рахунок «Три!» всі дружно і голосно кричать «Сир» і роблять одночасний плеск в долоні.

Гра «Радіо»

Мета: встановити контакт дітей один з одним у колективі, сприяти вмінню прислухатися до думки інших, формувати позитивне ставлення до однолітків.

Гравці сідають півколом так, щоб добре бачити один одного. За лічилкою вибирають ведучого (для першого разу може бути вихователь). Він, у свою чергу, вибирає для опису одного з тих, хто

сидить, повертається до них спиною і говорить в «мікрофон»: «Увага! Увага! Загубилася дівчинка (хлопчик) ... (дає опис будь-кого з дітей). Нехай вона (він) підійде до диктора». Всі діти по опису визначають, про кого йде мова. Потім роль диктора виконує дитина, яку описували.

Гра «Валіза»

Мета: розвивати здатність до встановлення позитивних взаємовідносин з іншими людьми.

Матеріал: дві картинки, розрізані на частинки (пазли) за кількістю гравців, папір, олівці, пісочний годинник.

Вихователь: «Для того, щоб зіграти в цю гру, нам необхідно розділитися на дві команди. Для цього у мене є дві розрізні картинки. Кожен візьміть для себе один фрагмент. Ваше завдання – зібрати пазл, знайти своє місце в команді».

Далі вихователь пропонує дітям уявну ситуацію: вони їдуть відпочивати без дорослих. Напередодні самі складають свій чемодан. Щоб нічого не забути, треба скласти список необхідного і того, що допоможе швидше познайомитися з іншими дітьми. Список слід скласти за допомогою схем, малюнків, значків.

Командам необхідно приготувати матеріали, обговорити і замалювати, що потрібно взяти для подорожі. Час на приготування – 10 хвилин. Замість звичайного годинника використовується пісочний. Після закінчення відведеного часу, ведучий пропонує помінятися списками – замальовками і відгадати, що ж інша команда бере з собою у мандрівку.

Гра «Подарунки»

Мета: розвивати емпатію, творчість у спілкуванні, здатність передбачати бажання іншого, стверджувати своє позитивне «Я».

Вихователь: «Для того, щоб почати грати, вам необхідно розділитися на дві команди. Для цього пропоную стати півколом за

номерами будинків, в яких ви живете, по зростанню (гравці стають). А тепер розрахуйтеся на «яблуко-апельсин». Всі «яблука» стають у внутрішнє коло, а всі «апельсини» – у зовнішнє. Діти утворюють два кола і рухаються під музику по колу за і проти годинникової стрілки. За сигналом зупиняються, беруться за руки з однолітком, який стоїть навпроти і повертаються один до одного обличчям.

Завдання: спочатку діти із зовнішнього кола загадують і показують, не називаючи, що б вони хотіли отримати в подарунок, а діти з внутрішнього кола – відгадують. Потім міняються. І знов, за сигналом ведучого, йдуть по колу і зупиняються навпроти іншого учасника. За правильну відгадку гравець отримує жетон-подарунок. Вкінці гри можна порахувати в кого більше «подарунків».